

ЛІТЕРАТУРА

1. Захарченко В. Г. Подружні конфлікти та стратегії їх розв'язання в молодих сім'ях. *Український соціум*. 2004. №3. С. 48–55.
2. Мушкевич М. І., Федоренко Р. П., Магдисюк Л. І., Дучимінська Т. І. Психологія молодого сім'ї: *монографія*. Луцьк: Вежа-Друк, 2018. 235 с.
3. Jordan K. Need to be Heard: Increasing Child Participation in Protection Mediation Through the Implementation of Model Standards. 47 *Fam. Ct. Rev.* 715, 2009.

Христина ГРЕБЕЛЮК

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна

СІМЕЙНІ КОНФЛІКТИ ЯК ЧИННИК ВИНИКНЕННЯ АГРЕСИВНОСТІ У МОЛОДШОМУ ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ.

Сімейні конфлікти, відсутність любові, жорстокість батьків чи неузгодженість системи покарань – це далеко не повний перелік травматичних ситуацій, для психіки дитини. Тривалі сімейні конфлікти є сприятливим джерелом для розвитку в дитини таких психічних рис, як: тривога, емоційна нестабільність і невпевненість у собі, занижена самооцінка, байдужість до навколишніх, замкнутість, нездатність розібратися в собі, злість, агресія. Саме тому численні дослідження науковців-психологів спрямовані саме на вивчення проблем, які мають місце у сімейних стосунках (О. Бондарчук. І Ващенко, І. Гребеніков, Е. Ейдемільер, Л. Кондрацька, В. Левкович, М. Мацьковський, В. Торохтій, В. Юстіцкіс та ін.).

Низка дослідників (А. Андрос, А. Бандура, І. Ващенко, Е. Ейдемільер, Л. Кондрацька, В. Юстіцкіс та ін.) звертають увагу на наслідки сімейних конфліктів. Зокрема, з'ясовано, що несприятлива обстановка, яка виникає в сім'ї через досить часті й тривалі сімейні конфлікти, має негативний вплив на кожного члена сім'ї, у яких закріплюється негативний досвід спілкування,

з'являється зневіра в те, що можна налагодити дружні та ніжні взаємини, накопичуються негативні емоції, з'являється відчуття повної незадоволення, тривоги, зростає нервово-психічна напруга, виникає почуття провини, розвивається негативна самооцінка, втрата взаєморозуміння й співчуття [1].

У науковій психологічній літературі підлітковий вік характеризується переважно як перехідний, а значить – конфліктний. Саме цим і пояснюють неадекватність реакцій у взаєминах з навколишніми, суперечливість у діях і вчинках, які сприймаються дорослими як відхилення від суспільних правил. Це період сильних емоцій і переживань, коли важливе самоствердження серед однолітків через протести й бунти проти дорослих. Розвиток на цьому етапі здійснюється досить швидкими темпами, особливо багато змін стосуються розвитку особистості. Основна особливість підлітка – особистісна нестабільність. Всі ці процеси перебудови організму є тривалими й нелегкими, але водночас і необхідними для сановлення повноцінної особистості. Саме такі бурхливі зміни, в тому числі й фізіологічної перебудови організму є причиною виникнення вікової кризи у підлітків. Проживання цієї кризи може супроводжуватися відчуттям тривоги, підвищеною збудливістю, заниженою самооцінкою. До загальних особливостей цього віку можна віднести мінливість настроїв, емоційну та поведінкову нестійкість, підвищену збудливість, несподівані зміни настрою від радості та оптимізму до смутку та песимізму; нездатність контролювати себе. Прискіпливе ставлення до рідних поєднується із гострим незадоволенням собою, що зрештою може бути причиною підвищення конфліктності та агресивності.

Важливо зауважити, що несприятливий психологічний клімат у сім'ї, водночас, негативно впливає і на якість виховання підростаючого покоління. Як зазначають низка дослідників (І.Ващенко, Л. Кондрацька, В. Левицький та ін.), ядром агресивної поведінки підлітка є не біологічні особливості, а недоліки сімейного виховання. Адже підлітковий період, це час, коли дитина очікує уваги і розуміння, довіри і підтримки від членів сім'ї. В свою чергу, недовіра, нерозуміння, неухважність до підлітка спричиняють виникнення у нього таких

негативних почуттів та емоцій, як гнів, страх, злість, ворожість, бажання помститися тощо. Негативні почуття знаходять своє вираження в агресивних проявах поведінки – бійки, образи, тілесні ушкодження та самоушкодження тощо.

Часті й тривалі сімейні конфлікти позбавляють підлітка відчуття надійності й захищеності, натомість з'являється почуття тривоги. У його свідомості фіксуються хибні сценарії конфліктної поведінки як прийнятні способи розв'язання конфліктів, і які далі му переносяться на взаємини з іншими людьми, спричинюючи труднощі в майбутньому [1; 2; 3].

На цьому фоні можемо спостерігати зниження у підлітка інтересу до навчання, покvapливість при виконанні домашніх завдань або ж відсутність бажання їх виконувати, зниження рівня творчості, нетерплячість, які стають причиною появи відчуття безпорадності, безнадійності, підозрілості, хронічної втоми, що, зрештою, й призводить до емоційних сплесків [4].

Часті конфлікти в родині призводять до того, що підліток не встигає адекватно й швидко реагувати на важливі сигнали, у нього все більше накопичуються негативні впливи, на які він не відреагував, а, відповідно, й зростає кількість нереалізованих емоцій, різноманіття нерозв'язаних завдань. У нього з'являється відчуття неспроможності щось змінити, приходиться усвідомлення того, що від нього нічого не залежить, і його думка нічого не варта. Така невизначеність і часто нерозуміння своїх прав та обов'язків можуть призвести до серйозних поведінкових змін у підлітка: зазвичай балакучий та нестриманий учень може стати тихим і відчуженим, або, навпаки, тихий та стриманий підліток раптом стає говірким, зав'язує розмову будь з ким [5]. Через це цілком логічно припустити, що ймовірність виникнення у підлітків агресивної поведінки зростає через тривалі сімейні конфлікти.

Аналізуючи отримані з власних досліджень дані, І. Ващенко та Л. Кондрацька звертають увагу на те, що на підлітка негативно впливають як явні, так і латентні сімейні конфлікти, які проявляються у фальшивій ввічливості батьків, емоційній відчуженості або й ворожості, мовчанні. Як правило, батьки

помічають тільки порушення з боку дитини: недотримання правил, провокативну поведінку тощо. Саме цим дослідники пояснюють нетерпимість, недовіру, негативні емоції, пряму агресію батьків до своєї дитини. Часто батьки перекладають відповідальність за вирішення власних проблем на дітей, що теж створює психотравмівну ситуацію для підлітків. Прояв негативних емоцій до дитини, несправедливо завищені вимоги до її поведінки, непослідовність дій або, навпаки, повне прийняття всіх проявів, не дозволяють підлітку реально оцінити свою поведінку та стосунки між навколишніми.

Сила та глибина реакції на сімейний конфлікт залежить від того досвіду, який дитина здобула у сім'ї. Підлітки із сімей, в якому було виявлено високий рівень конфліктності, вказували на те, що постійне очікування сімейного конфлікту та перебування у ньому відображається на їх емоційному стані, що виявляється через такі відчуття, як жах, страждання, страх.

Таким чином, можемо зробити висновок про те, як сімейні конфлікти впливають на підлітків і до яких наслідків призводять. Так, часті конфлікти у сім'ї неминуче спричинюють втрату підлітком відчуття захищеності, виникнення у нього почуття тривоги, у його свідомості закріплюється хибні сценарії конфліктної поведінки, які далі переносяться на власні взаємини з навколишніми, а це, в свою чергу, викликає труднощі і в його майбутній сім'ї, і в майбутньому соціальному житті загалом. До того ж вчителі спостерігають зниження у таких учнів інтерес до навчання, появу квапливості під час виконання домашніх завдань, а часто й взагалі відмова від них, зникнення елементів творчості в роботі, нетерплячість, відчуття безпорадності, безнадійності, підозрливості, хронічної втоми, що зрештою спричинює емоційне виснаження. Переважання негативного фону під час спілкування в сім'ї призводить до того, що підліток не встигає адекватно й швидко реагувати на всю важливу інформацію, через це у нього збільшується кількість невирішених завдань, невідрагованих, нереалізованих емоцій, що зрештою й може вилитися в агресію як єдиний спосіб реагування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ващенко І. В., Кондрацька Л. В. Особливості сімейних взаємин у сучасних под ружніх парах. *Наука і освіта: наук. практ. ж-л.* Одеса, 2005. №3-4. С. 13 – 17.
2. Ващенко І. В. Психологічні аспекти дослідження сімейних конфліктів. *Вісник ХДПУ ім. Г.С.Сковороди.* Серія: Психологія. Харків: ХДПУ, 2004. Вип. 13. Ч.1. С. 51 – 57.
3. Кондрацька Л.В. Вплив сімейних конфліктів на психічне здоров'я дитини. *Наука і освіта: науково-практичний журнал Південного наукового Центру АПН України.* №5-6. 2006. 173 с.
4. Левицкий В.Н. Психология семейных отношений. Рекомендации и тесты / В. Н. Левицкий. К., 1991. 67 с.
5. Алексеєнко Т. Ф. Тенденції розвитку і класифікація батьківсько-дитячих стосунків в умовах сучасної сім'ї. *Збірник наукових праць Української Академії державного Управління при Президентові України / За заг. ред. В. М. Князева, М. І. Пірен.* К.: Вид-во УАДУ, 2001. Вип. 1"А". 192 с

Каріна КОВАЛЬ

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРИЧИНИ МІЖОСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ У СТАРШОМУ ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

В умовах повномасштабної війни в українському суспільстві помітно зростає рівень конфліктності, ускладнюючи умови розвитку особистості, порушуючи гармонійність та комфортність її життєдіяльності. Ця тенденція не оминула й освітнього середовища. Серед переліку найактуальніших проблем його сучасного функціонування одне з перших місць посідає проблема міжособистісних конфліктів. Окремого науково-практичного статусу вона